

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه هرمزگان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد زبان و ادبیاتفارسی

عنوان پایان نامه

پژوهشی در نظریات انتقادی صائب تبریزی

استاد راهنما:

دکتر آقای اسدالله نوروزی

استاد مشاور:

دکتر آقای مصطفی صدیقی

دانشجو:

سمیه زرنکاری

مهر ۱۳۸۹

پژوهشی در نظریات انتقادی صائب تبریزی

سمیه زرنگاری

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ درجه

کارشناسی ارشد.

در رشته ی

زبان و ادبیات فارسی

از دانشگاه هرمزگان

هرمزگان

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته ی پایان نامه با درجه ی عالی

دکتر نوروزی، استادیار بخش زبان و ادبیات فارسی (رییس کمیته)

دکتر صدیقی، استادیار بخش زبان و ادبیات فارسی (استاد مشاور)

دکتر دهقانپان، استادیار بخش زبان و ادبیات فارسی (داور داخلی)

دکتر حسامپوره، استادیار بخش زبان و ادبیات فارسی (داور خارجی)

۱۳۸۹

تقدیم به زیباترین واژه های زندگی: پدرم و مادرم
و تقدیم به خواهرم که حمایت هایش در طول تحصیل یاری گرم بود

منت و سپاس خداوند را که از

اولین گام های تحصیل یاری کننده ام بود.

از جناب آقای دکتر نوروزی استاد محترم راهنما و آقای دکتر صدیقی استادمشاور
نهایت سپاس را دارم چرا که راهنمایی های این دو بزرگوار مشکل گشای بنده ی
حقیر در نوشتن این رساله بود.

چکیده:

پژوهشی در نظریات انتقادی صائب تبریزی

سمیه زرنگاری

نقد در لغت به معنای جدا کردن پاک از ناپاک و در اصطلاح عبارت است از بهین چیزی برگزیدن. امروزه از نقد به عنوان علمی یاد می شود که به زیبایی شناسی اثر می پردازد و ارزش حقیقی یک اثر را پیش روی مخاطب قرار می دهد. هرچند نقد در گذشته ی ایران زمین از نظر علمی چندان مورد توجه نبوده است اما می توان رگه هایی از داوری های ذوقی و زیبایی شناسی را در نظریات و آثار شاعران و نویسندگان هر دوره یافت. صائب تبریزی از شاعرانی است که می توان در میان انبوه ابیات وی داوری هایی در مورد نقد یافت به طوری که بتوان آن را دسته بندی کرد و برای آن ارزش علمی قائل شد. در این تحقیق سعی شده است با توجه به معیار های نقد ادبی در قرن ده و یازده ابیات در دیوان صائب جمع آوری و مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد و در پایان دیدگاه انتقادی این شاعر گرانقدر تدوین شده است.

فصل اول: این فصل شامل مقدمه و کلیات است و به اجمال صائب و خصوصیات شعری او معرفی شده است سپس این فصل پیشینه ای از نقد ادبی را پیشروی مخاطب قرار می دهد همچنین معیارهای نقد ادبی در بین شاعران و نویسندگان ایران زمین را از ابتدا تا قرن یازدهم به اجمال بررسی می کند.

فصل دوم: بررسی ویژگی های لفظ و معنی در نگاه صائب تبریزی است؛ و بیان گر این موضوع است که از دیدگاه نقد ادبی صائب چه ویژگی هایی را برای لفظ و معنی بر می شمارد.

فصل سوم: بررسی ویژگی های سخن در نگاه صائب تبریزی است. ویژگی هایی که شامل خصوصیات سخن ور، سخن سنج، سخندان و ... می شود.

فصل چهارم: بررسی ویژگی های شعر در نگاه صائب تبریزی است. این فصل مهمترین آراء صائب را در زمینه شعر و شاعر و نقد مطرح می نماید و به بررسی و تجزیه و تحلیل آن می پردازد.

فصل پنجم: ارزیابی شاعر از شعر خویش است و اینکه شعر خود را از نظر ادبی در چه جایگاهی قرار می دهد.

فصل ششم: نتایج تحقیق که همان تدوین دیدگاه انتقادی شاعر می باشد بیان شده است.

کلید واژه: سخن، شعر، صائب، لفظ و معنی، نقد ادبی.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: (کلیات)

مقدمه

۲.....	صائب و شعرش.....
۵.....	اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۵.....	اهداف تحقیق.....
۶.....	سوالات تحقیق.....
۶.....	پیشینه تحقیق.....
۸.....	نقد ادبی.....
۱۱.....	نقد ادبی در بین شاعران و نویسندگان ایران.....
۱۳.....	نقد در قرن پنجم.....
۱۷.....	نقد در قرن ششم.....
۱۷.....	نقد فنی در قرن ششم.....

عنوان

صفحه

نقد معنایی در قرن ششم..... ۱۸

نقد در روزگار مغول و تاتار..... ۲۰

شیوه های نقد ادبی در تذکره های سبک هندی..... ۲۲

فصل دوم: (بررسی ویژگی های لفظ و معنی در نگاه صائب تبریزی)

لفظ و معنی ۳۲

ویژگی های لفظ و معنی در غزلیات صائب..... ۳۴

معنی..... ۵۶

ویژگی های معنی در نگاه صائب..... ۵۸

معنی بیگانه..... ۷۶

معنی بیگانه در شعر و نظر صائب..... ۷۷

فصل سوم: (بررسی ویژگی های سخن در نگاه صائب تبریزی)

سخن..... ۸۴

ویژگی های سخن در نظر صائب..... ۸۶

سخنور کیست؟..... ۱۱۹

صفحه	عنوان
۱۲۲.....	سخن سنج در نگاه صائب.....
فصل چهارم: بررسی ویژگی های شعر در نگاه صائب تبریزی	
۱۳۲.....	شعر.....
۱۳۴.....	شعر در نگاه صائب.....
۱۴۱.....	مصراع.....
۱۵۰.....	مضمون.....
۱۵۲.....	ویژگی های انتخاب شعر در سبک هندی.....
۱۵۵.....	فردباطل.....
۱۵۷.....	سرقات.....
۱۵۹.....	نقش مخاطبان شعر در آراء انتقادی صائب.....
۱۶۲.....	شاعر کیست؟.....
۱۶۴.....	تقلیدی نبودن سبک صائب.....
۱۷۱.....	شعرا در نگاه صائب.....

فصل پنجم: شعر صائب در نگاه صائب

صائب و شعرش..... ٢٠٠

فصل ششم: (نتایج)

نتایج..... ٢١١

منابع..... ٢١٧

فصل اول:

کلیات

پیشانی عفو ترا پرچین نسازد جرم

آینه کی بر هم خورد از زشتی تمثال ها

مقدمه

صائب و شعرش :

دیوان های شعر سرایندگان فارسی زبان مملو است از زیبایی ها طراوت ها و خواندنی ها. هر کدام را که مشاهده می نمایی با پهنه گسترده ای از تخیلات و افکار رنگین روبرو خواهی شد.

وقتی منظومه های شاعران ایران زمین را می بینی بی کرانگی و عظمت دریا به یاد انسان می آید همان گونه که امواج متلاطم دریا پس از برخورد با ساحل آرام می گیرد روح ما نیز پس از شور و هیجان و تلاطمی آرام می پذیرد. در این پهنه ی وسیع و افق گسترده کسی که آثار نوابغی چون فردوسی و نظامی و مولوی و سعدی و حافظ و دیگران را کندوکاو کرده باشد و در جستجوی شعری متفاوت با شیوه ی گذشتگان باشد شاید سخنی رنگین تر از سخن صائب این رنگین کلام قرن ۱۱ نجوید سخنی پیچیده و معما گونه که از دریافت معانی آن لذتی شیرین جان انسان را در بر می گیرد. شعر او دنیایی است تماشایی و دل انگیز و جذاب و پر رمز و راز. اشیا در دنیای او همگی جان دار، زنده و پویا هستند آن ها هر کدام حامل رمزی و رازی و نکته ای می باشند که ذهن آدمی را به حیرت و امی دارد حیرت از اینکه ذهن نکته سنج شاعر چنین معانی ظریفی را یافته و طبع خیال انگیزش آن را در رابطه ای باریک و در سطری کوتاه در کمال ایجاز به خواننده عرضه کرده است.

میرزا محمد علی صائب تبریزی شاعر پر آوازه ی عهد صفویست که به گفته ی خودش ریشه در خاک پاک تبریز دارد.

ز خاک پاک تبریز است صائب مولد پاک

از آن با عشقباز شمس تبریزی سخن دارم.

(گزیده دیوان ۲/۲۷۹۸)

او تربیت یافته‌ی اصفهان است به همین دلیل وی را هم اصفهانی و هم تبریزی می‌خوانند. صائب در طول زندگی اش محضر استادان برجسته‌ای را درک کرده و دانش‌های عقلی و نقلی را نزد آنان آموخته است.

صائب از شاعرانی است که در عصر و زمان خود در هند و ایران و روم شهرت بسیار یافت و این نام آوری را بیشتر مدیون طرز نو و توانایی کم‌نظیرش در شعر خواه از طریق ابداع و خواه به تقلید بوده است. صائب هم در غزل و هم در قصیده طبع آزمایی کرده است اما آن چه بیش از همه سبب شهرت وی شده است غزل‌های بدیع اوست غزلیات وی حاوی مضامین و مطالب نوی است که سبک و شیوه‌ی تازه او را در خود جای داده است. بنابر مدارک موجود او شروع‌کننده‌ی این شیوه نیست بلکه شعر او به کمال رساننده این طرز است. «شیوه نو در سخنوری که بنیادش در شعر خواجه حسین ثنایی (م ۹۹۵ یا ۹۹۶ هـ) نهاده شده و سپس گویندگان دیگر تا به عهد شاعری صائب در تقویت آن کوشیده اند، در سخن صائب به کمال رسید. او واضح و مبتکر این شیوه نیست بلکه تکمیل‌کننده‌ی آن است و نمونه‌ی عالی و زیبایی آن را باید در دیوان غزل‌های صائب جست زیرا او هم قدرتی شگفت‌انگیز در تخیل و ایجاد تصویرهای ذهنی بدیع با استفاده از عالم مجاور خود داشته و هم با زبان توانای خود توانسته آن تصویرهای بدیع ذهنی و نکته‌های دقیق شعری را در لباس آراسته‌یی از کلام نمایش دهد. به این سبب است که در کلام او ناهمواری‌های شاعران هم عهدش را کمتر می‌بینیم. اما این نکته هم مسلم است که ظهور او سبب شد تا فریفتگان سبکش که از توانایی او بی‌بهره بودند در یافتن نکته‌ها و مضمون‌های باریک و گنجاندن آن‌ها در کلام رسا به نارسایی‌هایی گرفتار شوند و اندک اندک سخن عذب پارسی را به وضع بدی دچار کنند که می‌دانیم و می‌شناسیم، چنانکه پیش از او یا قریب به زمان او هم کسانی مانند میرزا جلال اسیر به همین گونه دشواریها گرفتار بودند و در محل عیب‌جویی و خرده‌گیری سخن‌شناسان قرار گرفتند» (صفا، ۱۳۷۲: ۱۲۷۶).

غالب منتقدان عصر ما معتقدند: شعر او را جلوه‌هایی از ابتکار و نوآوری در بر گرفته است. تصاویر تازه و بدیع و موضوعاتی که پرداختن به آن شیوه‌ی رایج روزگار وی نبوده است از خصوصیات بارز شعر او می‌باشد «در شعر وی جهان و همه مظاهر آن از بزرگ و کوچک و طبیعت آن گونه که او آن‌ها را دیده احساس کرده و در ذهن و خیال پرورانده و تعبیر نموده جلوه‌گر است. از این رو تخیلی آفریننده بر شعر او حاکم است همراه با درون‌نگری» (یوسفی، ۱۳۸۶: ۲۹۲).

تخیل که اصلی‌ترین عنصر درک شعری انسان است و سبب تمیز دادن اشیاء، در شعر صائب دست‌مایه‌ی آفرینش مضامین و نوآوری‌های وی شده است. او از مواد اولیه‌ی همچون تشبیه، استعاره، مجاز و آرایه‌های ادبی که شعرای پیشین به طور متعارف به کار می‌برند استفاده کرده است و با ژرف‌نگری در لایه‌های طبیعت، نکته‌های تازه و بدیع رابه‌گونه‌ی هنری ابداع می‌کند و مضمون‌های تازه‌ی می‌آفریند که مخاطب شعرش را شگفت‌زده می‌سازد. ویژگی‌های دیگری که می‌توان در شعر او از آن یاد کرد «پرهیز از سادگی، یا به اصطلاح آن روزگار (همواری سخن)، نازک‌خیالی و اهتمام در ابداع مضامین، غلبه کاربرد استعاره‌هایی در هم پیچیده و بر اساس مواد و عناصر بی‌سابقه در شعر، و فور مراعات نظیر اما بر بنیان تناسب و پیوستگی میان عناصر تازه، رواج ایهام و کنایه، آوردن تصویرهایی انتزاعی و نیز برخلاف عرف، خلق تعبیراتی تازه بر اساس آمیزش حواس افزایش اغراق شاعرانه و نیز کثرت مردم‌نمایی در شعر، تأمل در طرح معانی و اندیشه‌های بدیع از یک سو و به خصوص توجه به چگونگی بیان آن‌ها به کیفیتی تازه و نو در آمد از طرف دیگر، آوردن ترکیبات جدید بر پایه‌ی قافیه و ردیف، استفاده از فرهنگ عامه و واژگان زبان گفتار مردم کوچه و بازار و بسیاری خصایص دیگر به شعر صائب رنگ و ویژگی بخشیده و خواننده تا ذوق اندیشه‌های حکمت‌آمیز نداشته و اهل تفکر و تعمق نباشد و ابداعات خیال‌انگیز را نپسندد و مقدمات لازم را احراز نماید اشعار وی در نظرش نامانوس جلوه خواهد نمود به عبارت دیگر شعر صائب زیبایی خاص خود را دارد که با معیارهای زیبایی در شعر قدیم تا حدودی متفاوت است از این رو در مقام مقایسه نوع شعر او را به خط شکسته

تشبیه کرده اند که هر چند ممکن است کسی روشنی و استواری خط نسخ یا ثلث را ترجیح دهد اما زیبایی و دل ربایی پیچ و تاب های رقصان خط شکسته را نمی تواند انکار نماید» (یوسفی، ۱۳۸۶: ۲۹۴).

جدای از آفرینش هنری، دیوان وی منبعی است برای دست یابی به اندیشه، فرهنگ، علم و محیط اجتماعی پیرامون زندگی او که با تحقیق در ابیات و غزلیاتش می توان جنبه های مختلفی از فرهنگ و ادب این سرزمین را مورد مطالعه و باز بینی قرار داد.

آن چه از سخن صائب در این جستار مورد بحث و مطالعه قرار گرفته است نظریات و آرا انتقادی وی است. او در گنجینه پر بار غزلیاتش اشارات بسیاری در مورد شعر خود و دیگران و همچنین در مورد مباحث مربوط به نقد ادبی مطرح کرده است. اگر چه نقد ادبی در دوره مربوطه به صورت علمی مورد توجه نبوده و نیست و بیشتر این مسائل به ذوق و اندیشه ی شاعران و نویسندگان آن عهد مربوط است اما جمع آوری و تدوین این مسائل و نظریات راهی است برای آشنایی نسل امروز نسبت به دیدگاه انتقادی گذشتگان و تدوین نظریات زمینه ساز نقد ادبی در ایران.

اهمیت و ضرورت تحقیق:

نقد هر عصری آینه ی تمام نمای ذوق و نوع درک و دریافت ابنای آن عصر است. مشخصه های جمال شناسی هر عصر را باید در متون انتقادی جستجو کرد شناخت ویژگی های جمالی، و ذوق حاکم بر هر عصر کمک شایانی به درک دقیق ادبیات و هنر آن عصر می کند. منتقدان در مقام آگاه ترین مخاطبان هنر به خوبی از عهده ی بیان ویژگی های جمال شناختی عصر خویش بر آمده اند هر عصری سبک خاص خود را دارد و این سبک را در صدای شاعران و نویسندگان و هنرمندان باید شنید. برای مثال در سبک هندی که شاعران به طور جدی تر به ویژگی های سبک و نقد ادبی توجه کردند جریان های ادبی و تقابل ذوق ها و ذوق مسلط و عناصر زیبایی شناختی را می توان در آثار آنها مشاهده کرد در این میان صائب تبریزی به عنوان شاعری آگاه از مسائل ادبی عصر خود بیش از شاعران هم دوره اش به این مهم پرداخته است. با بررسی مسائل نقد ادبی در دیوان او می توان هم به ذوق انتقادی این شاعر پی برد و هم زمینه های شکل گیری علمی نقد ادبی را در ایران بررسی کرد.

اهداف تحقیق:

- ۱- جمع آوری ابیاتی از صائب که مربوط به نقد ادبی است .
- ۲- بررسی آراء انتقادی صائب تبریزی .
- ۳- تدوین دیدگاه انتقادی صائب تبریزی .

سؤالات تحقیق:

- ۱- آرائی انتقادی به چه میزان و با چه دقتی در اشعار صائب ذکر شده اند ؟
- ۲- آیا می توان برای صائب تبریزی دیدگاه منتقدانه قائل بود ؟
- ۳- آیا می توان ریشه های نقد ادبی امروز ایران را در اشعار صائب یافت ؟

پیشینه تحقیق:

در زمینه سبک شناسی و نقد ادبی در عصر حاضر تحقیقات زیادی به عمل آمده است. اما در زمینه پژوهش در دیدگاه انتقادی قدما تحقیقات آن چنان گسترده ای دیده نمی شود و این شاید به دلیل محدود بودن ویژگی های انتقادی در آثار گذشتگان باشد. از جمله کتاب های نوشته شده که در آن تا حدودی به این موضوع پرداخته شده عبارتند از:

- ۱- حسن پور آلاشتی، حسین، طرز تازه (سبک شناسی غزل سبک هندی).
- این کتاب کوششی است سبک شناسانه برای تحلیل و بررسی شاخه ی ایرانی سبک هندی. در ابتدا غزل جامی به عنوان نقطه صفر و غزل بابا فغانی که زبان را برای پیدایش سبک هندی هموار کرد بررسی می شود و سپس به سبک شاعرانی چون نظیری نیشابوری، عرفی شیرازی، ظهوری ترشیزی، طالب آملی، کلیم کاشانی و صائب تبریزی می پردازد. تحلیل در این کتاب رویکردی صورت گرایانه دارد و زبان شعر غزل یعنی کاربرد های واژگانی و ترکیبات و ساختارهای نحوی

و عناصر بلاغی و ادبی که مولفه و شاکله های سبکی هر اثر شعر است بررسی شده است. این کتاب رساله ی پایان نامه تحصیلی بوده که در سال ۱۳۷۹ در دانشگاه تهران دفاع شده است.

۲- درگاهی، محمود، نقد شعر در ایران (بررسی شیوه های نقد ادبی در ایران از آغاز تا عصر جامی).

در این کتاب نقد شعر یونان باستان، نقد شعر عرب و نقد شعر در ایران را مورد بررسی قرار داده است و سپس شیوه های نقد در ایران در بین قدما را معرفی کرده و برای هر یک از آنها مثالی آورده است شیوه های نقد بررسی شده در این کتاب عبارتند از نقد فنی، نقد ذوقی، نقد اخلاقی، نقد اعتقادی و نقد اجتماعی، نقد اقتصادی، نقد روان شناختی و نقد بی معیار.

۳- شمیسا، سیروس، سبک شناسی شعر

در این کتاب شمیسا اشاره ای به ادوار شعر فارسی دارد و سپس خصوصیات سبکی هر دوره را بررسی می کند. همچنین مختصات سبکی و دلایل به وجود آمدن سبک های ادبی چون سبک خراسانی، سبک عراقی، سبک شعر حد وسط سبک عراقی و هندی، سبک شعر هندی و شعر دوره بازگشت، سبک شعر نو و چند نکته در سبک شناسی بررسی می شود. در فصل مختص به سبک هندی ابتدا اشاره ای به عوامل پیدایش سبک هندی و ساختار سبکی بیت هندی، پیش مصرع و مصرع برجسته، ابهام در سبک هندی، دو شیوه در سبک هندی معروف ترین شاعران سبک هندی و مختصات سبک هندی بررسی می شود.

۴- شمیسا، سیروس، نقد ادبی

در این کتاب بخش اول به تعریف انواع ادبی می پردازد و در بخش دوم نظریه محاکات را توضیح می دهد و نظرات فلاسفه ای چون افلاطون، ارسطو، خواجه نصیر طوسی، ملا هادی سبزواری و نظامی عروضی را توضیح می دهد سپس نقد ادبی در بین مسلمانان را که بیشتر به بحث لفظ و معنی می پردازد توضیح می دهد سپس برخی از جریان های نقد در ایران و سپس به حوزه ادبی هند می پردازد. این کتاب نقدهای روانشناسانه، نقد اسطوره، نقد مارکسیستی، هرمنوتیک، فلسفه

زبان، پسامدرنیسم و نقد فمینیستی می پردازد در فصل ششم این کتاب که حوزه ادبی هند را توضیح می دهد به بررسی نظریات تذکره نویسان در مورد نقد ادبی می پردازد.

۵- فتوحی، محمود، نقد ادبی در سبک هندی

هدف این کتاب تصویری از نقد ادبی، دیدگاه ها، نظریه ها و اندیشه های رایج در جامعه ی ادبی فارسی زبانان در فاصله ی سال های (۹۰۰ تا ۱۲۰۰ ه.ق) ارائه می دهد. در این کتاب نویسنده به مسائل عمده ی ادبیات و نقد ادبی در متون فارسی نظر داشته است و کوشیده تا دیدگاه های انتقادی و اندیشه های موثر در ذوق زمان و روند خلاقیت ادبی عصر صفوی را بررسی کند. در این کتاب آراء انتقادی در تذکره ها بررسی شده است.

نقد ادبی:

نقد ادبی یکی از شاخه های ادبیات است که هر روز تنوع، گستره، و ژرفایی نو می یابد و شیوه و شگرد هایی تازه عرضه می دارد. اما این شیوه ها و شاخه ها سراسر ابداعی و نوپدید نیست، بلکه بسیاری از مباحث یا قواعد آن ریشه در آراء و نظریه های ادبی گذشتگان دارد.

با ظهور هر اثر ادبی کسانی هم وجود داشته اند که این آثار را کند و کاو کرده و زوایایی از آن را تجزیه و تحلیل نمایند «از نخستین داوری های احساسی و ذوقی در قالب جملاتی کوتاه و گذرا تا آخرین مکاتب پیچیده و تکنیکی متعدد و متنوع در نقد ادبی امروز رشد و بالندگی مستمر این شاخه از معرفت انسانی را می توان مشاهده کرد. به تناسب فربهی عقلانیت، نقد ادبی نیز همگام با دیگر معارف بشری رشد کرده است. نقد های نخستین ساده، احساسی، فاقد استدلال و مبتنی بر ذوق و شهود است، گزارشی است از ادراک زیبایی به طریقه ی وجدانی و شهودی و احساسی کلی و شخصی ست از یک مخاطب ورزیده و دارای شامه ی زیبایی شناسی قوی» (فتوحی، ۱۳۸۵: ۱۹).

یافتن آغاز نقد و نقادی کاری بس دشوار است چرا که دامنه ی نقد شعر و نثر به گذشته های بسیار دور باز می گردد و یافتن نخستین شخصی که در مورد شعر نظری داده باشد همچون یافتن سوزنی در انبار بزرگ گاه است. اما با وجود این می توانیم نخستین جلوه های نقد را، دست کم همراه با آغاز و ظهور

یک شعر مشاهده نماییم چرا که موضوع قضاوت و داوری در قبال نقد و مشخص نمودن دامنه و گستره ی آن بسیار ظریف و حساس می باشد به طوری که گفته اند: «حتی در مواردی هم که منتقد خود، مدعی است که از داوری اجتناب کرده است، باز نقد او مشتمل و متضمن حکم و قضاوت هست و حتی این نکته هم که بعضی گفته اند منتقد نباید و نمی تواند به هیچ اصلی و هیچ ملاک خاصی پای بند و در آن متعصب باشد، خود اصلی و ملاکی دیگر است» (زرین کوب، ۱۳۶۱: ۱۳).

به طور معمول زمانی که به سراغ اولین آثار در زمینه نقد می رویم نام یونان باستان و نظریات انتقادی فیلسوفان آن سرزمین ذهن مخاطب را به خود مشغول می دارد سرزمینی که به مثابه ی نخستین منشاء دانش نقد و اندیشه های بلاغی محسوب می شود و بزرگانی چون سقراط، ارسطو و افلاطون سر (باز *kritike*) به واژه یونانی (*critique*) دمداران طرح این دانش بشری محسوب می شوند. واژه نقد (می گردد. این واژه ها در قرن های پس از رنسانس در زبان های اروپایی رواج یافت. فرانسیس بیکن از قرن شانزدهم در زبان فرانسه *critiquer* را به معنی منتقد ادبی به کار برده است. واژه *critic* واژه سابقه دارد، از قرن هفدهم در نوشته ها به کار رفته است. «در تطور واژه نقد و زمینه رشد و تکامل بعدی آن و پیدایش مفهوم نقد، نقد اندیشه بر اساس میزان مشخص قضاوت، نقش تعیین کننده داشته است که به نوبه خود با آزمون و تصمیم گرفتن تکمیل گردیده است. سرانجام فعالیت نقد در رشته های نقد متن، نقد منابع، نقد ادبی، نقد هنر و نقد موسیقی و در نقد فرهنگ و نقد جامعه کسب معنی کرده است.

در یونان باستان، مفاهیم فیلولوگوس، پراگماتیکوس و کریتیکوس مرز شناور و نامتعیین داشتند و از یکدیگر به روشنی تمایز پذیر نبودند» (عبادیان، ۱۳۸۵: ۸۱).

افلاطون در کتاب جمهور که به باز گویی اندیشه های اخلاقی و اجتماعی سقراط می پردازد نظریاتی نیز در - باره ی شعر و کار شاعر و ارزش اجتماعی او عرضه میکند. اندیشه های سقراط و افلاطون در این کتاب عبارتند از: «کار شاعر و هنرمند به لحاظ ارزش و اهمیت فرو تر از تمامی مشاغل اجتماعی است. زیرا هنرمند و شاعر کاری اصیل و ابداعی که به درد جامعه ی انسانی بیاید، نمی کنند بلکه شعر یا هنر آنان جنبه ی تقلیدی و انگل وار دارد و در نتیجه نه تنها فایده ای به اجتماع و مردم نمی رسانند